

УДК378-051:34:005.336.2

*МИРОСЛАВ КРИШТАНОВИЧ, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Інститут права, психології та інноваційної освіти, Національний університет "Львівська політехніка", Україна
ORCID ID 0000-0003-1750-6385
mf0077@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРАВА

MYROSLAV KRYSHYANOVYCH, Doctor of Science in Public Administration, Professor; Professor of the Department of Pedagogy and Innovative Education, Institute of Law, Psychology and Innovative Education National University "Lviv Polytechnic", Ukraine

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF LAW

У статті вказується на актуальність дослідження процесу формування професійної компетентності майбутніх викладачів права в закладах вищої освіти, що обумовлено низкою принципово важливих обставин. Акцент робиться на тому, що великого значення набуває погляд на їх професійну компетентність з позиції соціально-правового замовлення суспільства.

Охарактеризовано діяльність майбутніх викладачів права, що висуває підвищені вимоги до набуття ними професійної компетентності. Формування цієї компетентності в закладах вищої освіти розглядається як процес оволодіння магістрантами професійно орієнтованими знаннями, уміннями і навичками, а також професійно значущими якостями, для здійснення індивідуального творчого внеску в обрану професію. Підкреслено, що професійна компетентність поєднує особистісний і професійний аспекти на основі сукупності взаємопов'язаних компетенцій, зумовлених рівнем теоретичної і практичної підготовленості майбутніх правознавців до здійснення діяльності.

Теоретико-методологічною основою щодо обґрунтування процесу професійної підготовки майбутнього викладача права має чітко визначений цільовий, змістовий, процесуальний та

результативний підходи. Аналіз наукових і практичних джерел дав можливість визначити зміст і сутність поняття "професійна підготовка", яка здійснюється з метою одержання певної професії або спеціальності тим або іншим працівником і обов'язково передбачає різні рівні підготовки.

Ключові слова: студент, викладач, заклад вищої освіти, правник, професійна компетентність, інноваційні технології.

Summary. The relevance of the study of the process of formation of professional competence of future teachers of law in higher education is due to a number of fundamentally important circumstances: it is important to look at their professional competence from the standpoint of social and legal order of society.

The activities of future law teachers place increased demands on their acquisition of professional competence. The formation of this competence in higher education institutions is considered as a process of mastering by masters professionally oriented knowledge, skills and abilities, as well as professionally significant qualities sufficient for them to make an individual creative contribution to the chosen profession. Professional competence combines personal and professional aspects on the basis of a set of interrelated competencies, determined by

the level of theoretical and practical training of future lawyers to carry out professional activities.

The theoretical and methodological basis for substantiating the process of professional training of future teachers of law has a clearly defined target, content, procedural and effective approaches. The analysis of scientific and practical sources made it possible to determine the content and essence of the concept of "training", which is carried out in order to obtain a certain profession or specialty by an employee and necessarily involves different levels of training.

Key words: student, teacher, institution of higher education, jurists, professional competence, innovative technologies.

Meta: дослідити процес формування професійної компетентності майбутніх викладачів права в закладах вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У Національній доктрині розвитку освіти України зазначається, що пріоритетним завданням і провідним принципом державної освітньої політики країни є підготовка якісно нового складу педагогічних працівників, творчих, високоосвічених фахівців, здібних до діяльності в різних умовах, котрі прагнуть до постійного самовдосконалення та розвитку. У

чому полягає сутність професійної підготовки майбутніх викладачів права в умовах сучасного освітнього простору? Це збалансована відповідність меті, потребам і нормам професійної освіти, а отже, переліку вимог до особистості викладача, освітнього середовища, яка реалізується на певних етапах навчання. Тому якість професійної підготовки цих фахівців можна розглядати як структурні компоненти освітнього процесу: якість педагогічного процесу (якість педагога, якість педагогічної діяльності, якість результату).

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних наукових вислідах проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців привертає усе більшу увагу. Так, сутність базового поняття "професійна компетентність" досліджували С. Батишев, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Н. Муранова, Н. Ничкало, О. Павленко, В.Рибалката інші. Питання формування професійної компетентності магістрів права вивчали О. Трякіна і Д. Мовчан. Різні аспекти проблеми формування професійної компетентності майбутніх правознавців розкрито у працях О. Альошиної, В. Баловневої, В. Бочарова, С. Вишневської, Л.Грідневої, О. Губаревої, Д. Демченко, І. Жукової, К. Маркарової, Т. Поясок, С. Ситникова. Важливими в контексті вивчення проблеми є роботи, які висвітлюють сутнісні характеристики цієї професії (О. Бандурка, І. Бризгалов, С. Гусарев, О. Скакун).

Виклад основного матеріалу дослідження. "Професійна компетентність" – це комплекс професійних знань, умінь, професійних якостей особи. Основні характеристики спеціаліста, котрий володіє професійною компетентністю: володіння на високому рівні професійною діяльністю у певній галузі; спроможність проектувати свій професійний розвиток; умінь професійно спілкуватися; здатність нести професійну відповідальність за результати своєї праці (*Глосарій сучасного образования, 2014, с. 181*). Іншим визначенням "професійної компетентності" є якість дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогіч-

ної діяльності, і залежить від кваліфікації, загальноприйнятих цінностей моралі та етики, володіння освітніми, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного вдосконалення та впровадження у практику ідей сучасної педагогіки, методів навчання і викладання навчальних дисциплін та предметів, використання наукової літератури, інших джерел інформації для створення сучасних форм навчання, упровадження оцінно-ціннісної рефлексії (*Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій...*). В останньому визначенні йдеться про залежність професійної компетентності від кваліфікації, володіння освітніми технологіями, постійне вдосконалення методів навчання і викладання навчальних дисциплін та предметів.

Підкреслюючи значення професійної компетентності, Л. Черновський, зазначає, що вона підсилює практико-зорієнтованість освіти, акцентує на операційному, діяльнісному аспектах результату. Тобто компетентність не протиставляється традиційному знанню (знання, умінь, навички) рівню, а суттєво розширює його зміст власне особистісними складниками, а її специфіка полягає в тому, що очікуваним результатом освіти є не система знань, умінь, навичок, а правова компетентність як сукупність необхідних для професійної діяльності компонентів (*Черновський, 2017, с. 37*).

На думку С. Бондар, професійна компетентність є тим, що досягнуто з бажаного або поставленого конкретно особистістю (*Бондар, 2007, с. 95*). Натомість О. Митропольська визначає професійну компетентність як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, умінь, навички, способи діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, і передбачає володіння особистістю відповідною компетенцією, що охоплює її особисте ставлення до неї і предмета діяльності (*Митропольська, 2010, с. 15*). Подібного розуміння дотримується і В. Тимофєєва, котра зауважує, що професійна компетентність виявляється у практичній діяльності і не зводиться до знань та умінь з окремих

дисциплін; є інтегративною якістю особистості, яка сформувалася на основі предметних знань, індивідуально-психічних якостей, а також практичного досвіду і виявляється у здатності та готовності особистості до вирішення практичних проблем (*Тимофєєва, 2014, с. 260*). Професійну компетентність вчена розглядає як процесуальні вміння, які передбачають знання суті проблеми, умінь її вирішувати.

В. Свідовська вирізняє такі елементи компетентності спеціалістів з правознавства: загальнопрофесійні та спеціально-професійні, як сукупність певних характеристик (мотиваційно-ціннісні, пізнавально-регулятивні, соціально-комунікативні, особистісно-індивідуальні) (*Свідовська, 2017, с. 307*). Професійна компетентність, на думку І. Івашкевич, є інтегративним поняттям, яке охоплює мобільність знань, варіативність методу і критичність мислення (*Івашкевич, 2016, с. 103*).

Е. Нікітін (*Никитин, 1988*) зазначає, що професійна компетентність – це інтегральна професійно особистісна характеристика, зумовлена готовністю і здатністю людини виконувати управлінські функції відповідно до прийнятих в соціумі на даний момент норм і стандартів. В основу визначення професійної компетентності О. Панарин (*Панарин, 1999*) покладено систему комунікативних, конструктивних та організаційних умінь, а також здатність і готовність практично використовувати ці вміння у своїй діяльності. У дослідженнях Дж. Кесс (*Kess, 1985*) професійна компетентність розглядається як складна, динамічна характеристика особистості, що виявляється у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності та дозволяє педагогу приймати ефективні рішення. Подібно до Дж. Кесс, В. Карандашов (*Карандашев, 2000*) вважає, що професійна компетентність уміщує професійні знання, умінь, навички та здібності.

Але в цілому аналіз наукової літератури засвідчує неоднозначність у визначенні поняття "професійна компетентність". Нам імпонує підхід, який пропонує Б. Андрієвський. Він наголошує, що професійна компетентність фахівця являє собою комплекс особистісних якостей, набутих знань, умінь і

навичок, а також професійної спрямованості, на базі яких формуються необхідні компетенції, що, у свою чергу, стають основою функціональних компетентностей, котрі і формують професійну компетентність майбутнього фахівця. Інакше кажучи, він вважає, що компетенцію слід розуміти як задану вимогу, норму підготовки особистості, а компетентність – як фактично сформовані її особистісні і професійні якості та досвід діяльності. Останні акумулюють чітке визначення професіограмних вимог до конкретних видів діяльності і сформований вибір комплексу якостей, набутого досвіду, що забезпечують виконання професійних функцій (Андрієвський, 2014, с. 218).

Отже, формування професійної компетентності майбутніх викладачів права являє собою взаємопов'язані елементи навчально-виховного процесу, які забезпечують розвиток у них професійної спрямованості та інтересу до професійної діяльності; особистісних якостей, знань, умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення педагогічного процесу.

У структурі професійної компетентності фахівця науковці виділяють такі компоненти: 1) мобільність знання (тобто, його постійне оновлення, оволодіння новою, невідомою інформацією для успішного застосування в певних умовах виконання професійної діяльності); 2) гнучкість мислення (фахівець повинен не тільки знати сутність проблеми, а й уміти її практично розв'язувати, застосовуючи при цьому, залежно від обставин, метод, найбільш доцільний щодо даних умов у даний час); 3) критичність мислення (тобто, здатність обирати найбільш оптимальне рішення, аргументовано відкидати помилкові судження, піддавати сумніву ефектні, але не ефективні рішення тощо) (Чошанов, 1997, с. 22–24).

Як правило, феномен і структура професійної компетентності фахівця визначаються з урахуванням компетентнісного підходу в навчальному процесі закладу вищої освіти. Формування професійної компетентності майбутніх правознавців у ЗВО відбувається в кількох напрямках, зокрема, це їх залучення до активного вивчення фахових дисциплін. Фахові правові знання спеціаліста при викладанні пра-

вової дисципліни ґрунтуються на різносторонніх і глибоких знаннях системи права в цілому і його галузях, тобто основних принципах і тенденціях розвитку, розумінні процесів його реалізації і методики викладання (Криштанович, 2021). Організуючи навчальний процес, викладач має бути впевненим у необхідності різностороннього поглиблення знань у результаті опанування студентами фахової діяльності, досконалого володіння навичками, користування методами і формами при аналізі тієї чи іншої правової ситуації. Це дозволить значно підвищити рівень професійної компетентності викладача, котрий повинен усвідомлювати потребу в постійному самовдосконаленні (Юзько, Слугоцька, с. 293). Йому потрібно навчитись засвоювати зміст національних і міжнародних нормативно-правових актів. У майбутніх правознавців необхідно формувати здатність і готовність тлумачити та застосовувати закони й інші нормативні правові акти (Івашкевич). З метою формування професійної компетентності майбутніх правознавців у вищих освітніх закладах важливо проводити позааудиторні заходи правничого спрямування, а саме: пресконференції, бесіди, брифінги, лекції, семінари, дебати, "круглі столи" тощо.

Професійна компетентність майбутніх викладачів права згідно із сучасними вимогами передбачає у магістрантів:

- знання стандартів професії викладача права;
- уміння розробляти та кваліфіковано застосовувати нормативно-правові акти, реалізовувати правові норми в майбутній діяльності студентів;
- знання основних першоджерел та сучасної філософської літератури з правових питань;
- знання міжнародних стандартів прав людини;
- знання щодо вміння кваліфіковано тлумачити нормативно-правові акти;
- навички логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення;
- уміння до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній

діяльності.

Магістрант як майбутній викладач права зобов'язаний здійснювати правове виховання студентів, виявляючи:

- здатність ефективно формувати комунікаційні стратегії при викладанні правової дисципліни;
- креативність, системне мислення, турботливість про якість виконуваної роботи;
- толерантність і наукову грамотність.

Слід зазначити, що вимоги до процесу розвитку професійної компетентності майбутніх викладачів права вибудовуються відповідно до структури їх теоретичної та практичної діяльності, основною метою якої є творчий підхід до виконання освітньої програми з правової дисципліни. Наявність значних правових знань у викладачів, особливо викладачів права, ще не свідчить про високий рівень їх професійної компетентності, бо необхідно не тільки знати право, а й проявляти правову активність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, професійна компетентність майбутнього викладача права – це інтегроване особистісне утворення, що містить професійні знання у сфері педагогічної діяльності, практичні вміння і навички у вирішенні навчальних завдань, особистісні якості, що дозволяють якісно виконувати фахові обов'язки. Вона визначається як комплексна характеристика, що виявляється в конкретній професійній діяльності та передбачає необхідні знання, уміння, навички, здібності, досвід, мотивацію, особистісні властивості.

Розглянувши умови формування професійної компетентності майбутніх викладачів права, можемо зробити висновки, що вимоги до такого процесу мають забезпечувати в повному обсязі розвиток у них професійно-правових знань, а також професійних та особистісних якостей, необхідних для успішного здійснення професійно-правової діяльності в навчальних закладах усіх типів.

Нами доведено, що процес професійної підготовки майбутніх викладачів права має розглядатися як цілісна педагогічна система, що утворюється на основі взаємодії її структурно-функці-

ональних компонентів, результатом якої є формування професійної компетентності цих фахівців. Проведений аналіз дозволив зробити висновок про те, що професійна компетентність виявляється у здатності викладача здійснювати конкретну практичну науково-педагогічну діяльність на правових засадах, глибоких знаннях законів і нормативних актів; умінні опиратися на нормативну базу в реалізації науково-викладацької діяльності; готовності і здатності впроваджувати правові знання в навчальну діяльність.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в пошуку нових підходів до формування фаховості майбутніх викладачів права, виходячи із соціально-парвового замовлення суспільства

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Глоссарий современного образования. (2014). Харьков : Изд-во НУА, 532 с.

Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів. Наказ МОН України від 01.06.2013 № 665. Взято з zavuch.at.ua/2013-2014/kvalifikacii.

Черновський, О. (2017). Професійна компетентність юриста. *Право і суспільство*, 6, 35–40.

Бондар, С. (2007). Термінологічний аналіз понять "компетенція" і "компетентність" у педагогіці: сутність і структура. *Освіта і управління*, 3 (10), 93–99.

Миропольська, О. (2010). Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності. (Автoref. дис. ... канд. пед. наук). Хмельницький.

Тимофєєва, В. (2014). Сутність та структура професійно-правової компетентності майбутніх юристів у вищих професійних навчальних закладах. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права*, 17, 260–270.

Свідовська, В. (2017). Формування професійної компетентності майбутніх юристів у процесі дистанційного навчання. (Дис. ... канд. пед. наук). Старобільськ.

Івашкевич, І. (2016). Професійна

компетентність як психологічна проблема. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, 31, 94–107.

Никитин, Е. М. (1988). Теоретическая механика для техникумов. Москва: Наука, 336 с.

Панарин, А. С. (1999). Философия истории. Москва: Гардарики. 432 с.

Kess, J. E. Psycholinguistics (1985). Amsterdam. 222 p.

Карандашев, В. Н. (2000). Психология. Введение в профессию. Москва: Смысл, 2000. 288 с.

Андрієвський, Б. М. (2014). Професійна компетентність сучасного педагога. *Збірник наукових праць*. Херсон: Вид-во ХДУ, 216–220.

Чошанов М. А. (1997). Дидактическое конструирование технологии обучения. Педагогика, 2, 21–29.

Криштанович, М. Ф. (2021). Методика навчання права. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 192 с.

Юзько, Т. М., Слугоцька, В. М. (2020). Актуальні аспекти підготовки студентів спеціальності "Правознавство". Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2 (88), 292–296.

Івашкевич, І. В. Структура професійної компетентності юриста. Взято з psytir.org.ua/upload/journals/2.2/authors/2016/Ivashkevych.

REFERENCES

Glossaryu sovremennoho obrazovanyua. (2014). Kharkov: Yzd-voNUA. 532 s.

Pro zatverdzhennya kvalifikatsiynykh kharakterystyk profesiy (posad) pedahohichnykh ta naukovopedahohichnykh pratsivnykiv navchalnykh zakladiv. Nakaz MON Ukrainy vid 01.06.2013 № 665. Uzyato z zavuch.at.ua/2013-2014/kvalifikacii.

Chernovskyy, O. (2017). Profesiyna kompetentnist yurysta. *Pravo i suspilstvo*, 6, 35–40.

Bondar, S. (2007). Terminolohichnyy analiz ponyat "kompetentsiya" i "kompetentnist" u pedahohitsi: sutnist i struktura. *Osvita i upravlinnya*, 3 (10), 93–99.

Myropolska, O. (2010). Formuvannya

profesiynoyi kompetentnosti fakhivtsiv mytnykh orhaniv v umovakh sluzhbovoyi diyalnosti. (Avtoref. dys. ... kand. ped. Nauk). Khmelnytsky. 20 s.

Tymofeyeva, V. (2014). Sutnist ta struktura profesiyno-pravovoyi kompetentnosti maybutnikh yurystiv u vyshchykh profesiynykh navchalnykh zakladakh. *Naukovi zapysky Kyivskoho universytetu turizmu, ekonomiky i prava*, 17, 260–270.

Svidovska, V. (2017). Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh yurystiv u protsesi dystantsiynoho navchannya. (Dys. ... kand. ped. Nauk). Starobilsk. 460 s.

Ivashkevych, I. (2016). Profesiyna kompetentnist yak psykolohichna problema. *Zbirnyk naukovykh prats Kam'yanets - Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka*, 31, 94–107.

Nykytyn, E. M. (1988). Teoretycheskaya mekhanyka dlya tekhnikumov. Moskva: Nauka. 336 s.

Panaryn, A. S. (1999). Fylosofiya ystoryi. Moskva: Hardaryky, – 432 s.

Kess J. E. (1985). Psycholinguistics. Amsterdam. 222 p.

12. Karandashev, V. N. (2000). Psykolohyya. Vvedenye v professyyu. Moskva: Smysl. 288 s.

Andriyevskyy, B. M. (2014). Profesiyna kompetentnist suchasnoho pedahoha. *Zb. nauk. prats. Kherson: Vyd-vo KHDU*, 216–220.

Choshanov, M. A. (1997). Dydaktycheskoe konstruyrovanye tekhnolohyy obuchenyya. *Pedahohyka*, 2, 21–29.

Kryshtanovych, M. F. (2021). Methods of teaching law. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. 192 s.

Yuzko, T. M., Sluhotska, V. M. Aktualni aspekty pidhotovky studentiv spetsialnosti "Pravoznavstvo". *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 2 (88), 292–296.

Ivashkevych, I. V. Struktura profesiynoyi kompetentnosti yurysta. Uzyato z psytir.org.ua/upload/journals/2.2/authors/2016/Ivashkevych.

Стаття надійшла 2.03.2022 р.

